

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת שבוע פסח תשע"ח

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

בניסן נגאלו בניסן עתידין להגאל הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

נס הכאת קציני הצבא האשורי הוא אחד הנסים שאירעו לעמנו בחג הפסח, בראשות סנחריב שצר על ירושלים בימי חזקיהו. המאורע שהתרחש לפני כאלפיים ושבע מאות שנים מתואר בכתוב כך:

"וַיֵּצֵא מֶלֶאךָּ יִקְנֹק וַיִּבֶה בְּמַחְנֵה אֲשׁוּר מֶאָה וּשְׁמָנִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף וַיִּשְׁפְּימוּ בְּבֶקֶר וְהִנֵּה כָּלֶם פְּגָרִים מֵתִים" (ישעיהו ל"ז לו).

ננסה להבין מאורע זה במבט כולל. המאבק בין עם ישראל והאימפריה האשורית ומלכה, התחיל עוד בימי אבי האומה אברהם. מי שיסד את האימפריה הראשונה בעולם, שבירתה הייתה נינוה - העיר הגדולה - היה נמרוד. כך מתארת התורה את ההליך:

"וַיְהִי חָם פֹּשֵׁ וּמְצָרִים וּפּוֹט וּקְנָעַן: ... וְכוּשׁ יָלַד אֶת נִמְרֹד הוּא הֵחַל לְהָיוֹת גִּבּוֹר בְּאֶרֶץ: הוּא הִזָּה גִּבּוֹר צִיד לְפָנָי יִקְנֹק עַל כֵּן יֵאמָר כְּנִמְרֹד גִּבּוֹר צִיד לְפָנָי יִקְנֹק:" (בראשית "ו-ט).

לפי רש"י, נמרוד, שהיה נכדו של חם, נולד בנראה במצרים העליונה. הביטוי הַחֵל מופיע פעמיים נוספות בתחילת ספר בראשית ולשלילה. בפעם הראשונה:

"אֲזַ הוּחַל לְקָרָא בְּשֵׁם יִקְנֹק" (שם ד' כו).

ומסביר רש"י: "לשון חולין, לקרא את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקדוש ברוך הוא לעשותן עבודה זרה ולקרותן אלהות".

בפעם השנייה:

"וַיְהִי כִי הֵחַל הָאָדָם לָרֵב עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה ... וַיִּרְאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים אֶת בְּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת הָיָה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכָּל אֲשׁוּר בְּתָרוּ" (שם ו' א-ב).

אין צורך להסביר את השחתת המידות המתוארת כאן. לכן, גם בפרשה בה אנו עוסקים מסביר רש"י: "הוא הַחֵל - להמריד כל העולם על הקדוש ברוך הוא בעצת דור הפלגה", "גבור ציד - צד דעתן של בריות בפיו ומטען למרוד במקום: לפני ה' - מתכוין להקניטו על פניו".

התורה ממשיכה ומבארת:

"וַתְּהִי רָאשִׁית מִמְלַכְתּוֹ כְּכֹל וְאָרֶץ וְאֶפְדֹ וְכָלֵהָ בְּאֶרֶץ שְׁנַעֲרִי".

כלומר, נמרוד יצא ממצרים למסע כיבושים בארצותיהם של בני שם, כבש את כל האזור שבין החידקל והפרת, המכונה בכלליות 'בבל' והקים שם את מגדל בבל, כסמל למרדו בקב"ה. השלב הבא היה:

"מִן הָאֶרֶץ הַהִוא יֵצֵא אֲשׁוּר וַיִּבֶן אֶת נִיְנוּה ... הוּא הָעִיר הַגְּדֹלָה".

לשיטת הרמב"ן, נמרוד המשיך להרחיב את גבולות האימפריה שלו וכבש גם את האזור המכונה אשור והקים בה את בירתו-בירת העולם-העיר הגדולה = נינוה.

נמרוד הוא כנראה סרגון הראשון, שאירגן את העולם העתיק למרד כנגד הקב"ה. מול נמרוד התייצב אברהם העברי, צאצאו של שם, שלחם כנגד כל הסיכויים את המלחמה על אמונת הייחוד. נמרוד בניסיונו לחסל את מי שלא היה מוכן ללכת בדרכו, היה זה שהשליך את אברהם לכבשן האש. לאחר הצלתו שולח הקב"ה את אברהם לארץ כנען, ארצם של בני חם ודווקא ממקום זה יפיצו אברהם וצאצאיו את אמונת הייחוד.

למעלה מאלף שנים מאוחר יותר, גיעו האשורים לארץ כנען שהפכה לארץ ישראל. סרגון השני הוא נמרוד השני, יכבוש את שומרון ויגלה את רוב בניו של אברהם מארצם. בנו סנחריב ינסה לכבוש את ירושלים ולהשלים ח"ו את המלאכה. בחג הפסח, חג היציאה ממצרים יכה מלאך ד' בצבאו של סנחריב ויתברר כי ידה של אמונת הייחוד היא זו שתגבר.

הבה נתפלל בימים אלה דווקא, כי נזכה לגאולה שלמה לעם ישראל והעולם כולו שהרי חז"ל לימדונו, "בניסן נגאלו בניסן עתידין להגאל".

לעיין ר' אליהו כרמל ז"ל נלביע ח' באייר תשע"ו	לעיין הרב ישראל רוזן זצ"ל נלביע י"ג בחשוון תשע"ח	לעיין ר' מאיר ז"ל בן יחזקאל שרגא ברכפלד	לעיין מרת שרה ונגרובסקי ע"ה בת ר' משה זאב נלביע י' בתמוז תשע"ד	לעיין הרב אשר וסרטיל ז"ל נלביע ט' בכסלו תשס"ט
לעיין הרב שלמה מרזל זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י' באייר תשע"א	לעיין הרב ראובן אברמן זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע ט' בתשרי תשע"ו	לעיין אסתר שמש ע"ה נלביע כ' באב תשע"ז	לעיין מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י"ז בסיוון תשע"ד	
לעיין הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן ז"ל נלביע כ"א באדר א' תשע"ד לעיין הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד				

חמדת האנציקלופדיה התלמודית

המיקרופדיה התלמודית

אפיקומן¹ - פרוסת המצה שחייבים לאכול בזמן הזה בסוף הסעודה בליל הסדר של פסח.
על פי הערך: אפיקומן, שבמיקרופדיה התלמודית.

הפרקים:

- שמו ומצותו
- סדר אכילתו

שמו ומצותו

אפיקומן ומשמעותו בזמן שקרב הפסח

אפיקומן לא נמצא בתלמוד כשמה של מצה זו, אף על פי שמקורו נובע מהמשנה (ראה פסחים ק"ט ב), אבל הוזכר בראשונים ובאחרונים (תוספות מגילה כא א ד"ה לאתויי; המנהיג הלכות פסח עמ' תפו; רוקח רעו; סמ"ג עשין מא; טוש"ע אורח חיים תעז ב, ובאחרונים).

בתלמוד הוזכר במונח שלילי: אין מסיימים את סעודת קרבן הפסח באפיקומן, והכוונה לקינוח סעודה, שאסור לאכול כלום אחר הסעודה, ופירושו: "אפיקו מן" - הוציאו והביאו מיני מתיקה לקינוח סעודה (פסחים ק"ט ב, וברשב"ם ד"ה כגון. וראה ערך אכילת פסחים), או שהוא שם יווני לפרפראות ומגדים שאוכלים בקינוח סעודה (ראה פרוש המשניות לרמב"ם פסחים שם; מוסף הערוך לערך אפיקומן; מילון יאסטרוב. וראה תוספות רבי עקיבא איגר למשניות פסחים י ח, בשם התשב"י).

זמן שבת המקדש קיים

נאמר במשנה: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן (פסחים ק"ט ב), ונחלקו אמוראים בפירוש הדבר:

- יש אומרים שפירושו שלא יעקרו מחבורה לחבורה (סתמא דגמי בירושלמי שם י ד, בגירסת כת"י לידן ועין יעקב; רבי סימון בירושלמי שם ו, לפי הירושלמי כפשוטו שם ד; רב בבבלי שם ק"ט ב), שבמקום אחר אסור לאכול אחרי הפסח שום דבר, גזירה שמה יבוא לאכול את הפסח בשני מקומות, והפסח אינו נאכל אלא בחבורה אחת (ראה להלן), אבל במקומו הראשון מותר לאכול אחר הפסח (רשב"ם שם ד"ה אמר רב).
- ויש אומרים שפירושו שלא יאכלו שום קינוח לאחר קרבן הפסח, אפילו באותה החבורה (שמואל בירושלמי שם; שמואל ורבי יוחנן בבבלי שם, לפי רשב"ם שם ד"ה אבא) - כדי שלא יאבד ממנו טעם הפסח שאוכלו לבסוף (רשב"ם שם ד"ה כגון), או שלא ישכח לקרוא ההלל ולגמור הסדר (בעל המאור ומאירי שם), או שמתוך שטעם דבר אחר בפיו ישכח שאכל את הפסח ויבוא שוב לאכול הפסח ויאכלנו במקום אחר (רבי יוחנן, לפי הר"ן שם) - וכן הלכה (רמב"ם חמץ ח ט).
- ויש אומרים שפירושו שלא יאכלו מיני בשר בלבד, שמתוך שטעם הבשר בפיו ישכח שאכל את הפסח, ויבוא שוב לאכול פסח, ויאכלנו במקום אחר (שמואל, לפי הר"ן שם).
פירוש המילה "אפיקומן" תלויה בדעות הללו:
- לדעה הראשונה אפיקומן לשון ארמי, כמו "אפיקו מן" - הוציאו כליכם [מני=כלים] מכאן (רש"י פסחים פו א ד"ה ואמר רב; רשב"ם שם; מאירי שם); או לשון יוני, שהוראתה ביוונית יציאת המון חוגג ומנגן בכלי שיר (סדר המנהגים (שיק), מנהגי פסח סז; הירושלמי כפשוטו שם), שהיה דרכם של היוונים במשתה ושמה להתפרץ לבתים אחרים ולהכריח את האחרים להצטרף עמהם (הירושלמי כפשוטו שם).
- לשאר הדעות אפיקומן לשון ארמי, כמו "אפיקו מן", אלא שפירושו: הוציאו מיני המתיקה לכאן (רש"י שם ד"ה וגוזליא; רשב"ם שם ד"ה כגון).

אפיקומן ומצותו בזמן הזה

בזמן הזה, שאין קרבן פסח, נחלקו אמוראים:

רב יהודה בשם שמואל סובר, שבזמן הזה שאין פסח, אין מפטירין אחר המצה אפיקומן (פסחים ק"ט ב), ומר זוטרא בשם שמואל סובר שמפטירין אחר המצה אפיקומן (פסחים ק"ט א. וראה בתוספות שם ק"ט ב ד"ה אמר, שגם רב סובר כך). הלכה כרב יהודה בשם שמואל (רמב"ם חמץ ומצה ח ט; טוש"ע או"ח תעז א, ותעז א).
ולפי שאחרי כזית מצה האחרונה אסור להפטיר באפיקומן, היינו לאכול כלום, לכן קראו לאותה פרוסת הכזית בשם אפיקומן (שלטי גבורים פסחים, כו ב מדפי הר"ף ב, בשם ריא"ז).
ונחלקו ראשונים:

- יש אומרים שהאפיקומן נאכל לחובת אכילת מצה, וצריך לאכול בגמר הסעודה, זכר למצה הנאכלת עם הפסח בכריכה (ראה ערך אכילת מרור), ואחריה אין אוכלים כלום שלא לשכח טעמה (רש"י ורשב"ם פסחים ק"ט ב ד"ה אין. וראה ערוך השלחן תעז ב שכן מורה גם לשון הרמב"ם: "שאכילתן היא המצוה").
- ויש אומרים שאין היא המצה של חובת אכילת מצה, אלא היא זכר לפסח שנאכל על השובע (ראה ערך אכילת פסחים), ולכן נוהגים במצה זו דיני הפסח שאין מפטירין אחריה אפיקומן (רא"ש פסחים י לד; טוש"ע או"ח תעז א. וראה ערוך השלחן תעז א בביאור דבריהם)³.

ברכת על אכילת מצה

לדעת הראשונים הסוברים שכזית זה של אפיקומן הוא המצה של חובה שאנו יוצאים בה ידי מצות אכילת מצה (ראה ערכו), מכל מקום מברכים ברכת 'על אכילת מצה' בתחילת הסעודה, אף שאותה אכילה אינה לשם חובה, מפני שאי אפשר שלאחר שמלא כריסו ממנה יחזור ויברך עליה, לכן מברך בראשונה ומתכוין אף על כזית שבאחרונה (רש"י ורשב"ם פסחים ק"ט ב ד"ה אין).

”צפון”

האפיקומן רמוז בסימני הסדר של פסח (ראה ערכו) במלה ”צפון”, לפי שמטמינים אותו במפה – זכר לפסח (טור או”ח תעז), שנאמר **”מִשְׁאַרְתֶּם צִרְתָּ בְּשִׁמְלֹתֶם”** (שמות יב לד. מהרי”ל סדר ההגדה כא) - או תחת הכר (שו”ת מהרש”ל פח. וראה ערך סדר של פסח)⁴. נהגו הקטנים לחטוף את האפיקומן לאחר שבעל הבית טמן אותו, שעל ידי זה לא ישנו ויתעוררו לשאול (חק יעקב תעב סק”ב)⁵.

סדר אכילתו

אחר גמר כל הסעודה אוכלים כל אחד מחצי המצה האמצעית משלש המצות שנתן מתחילת הסדר תחת המפה לאפיקומן (ראה ערך סדר של פסח: יחץ), שעור כזית (שבלי הלקט ריח; שו”ע או”ח תעז א). אף נשים חייבות באכילת אפיקומן (משנה ברורה תעז סק”ב. וכן משמע מטוש”ע תעב יד). יש שנהגו לקחת האפיקומן הטמון במפה ולשלשלו לאחוריו וללכת עמו בבית ד’ אמות, ואומרים כך היו אבותינו הולכים עם משארותם צרורות בשמלותם (שו”ת מהרש”ל פח)⁶; ויש שכתבו שלא נהגו כך (שלחן ערוך הרב תעז ה; חק יעקב תעז סק”א). יש שכתבו מנהג לשבור חתיכה מהאפיקומן ותולים אותה (שו”ת שבות יעקב ג נב. וראה באר היטב שם סק”ד), והוא זכרון ליציאת מרצים (שערי תשובה שם סק”ד); ויש ששללו מנהג זה משום ביזוי אוכלים (קיצור שלי”ה, הובא בשבות יעקב שם). אבד האפיקומן – יש אומרים שיאכל ממצה שמורה אחרת (רמ”א או”ח תעז ב, על פי רוקח רפג); ויש אומרים שיכולים לסמוך על המצה שאכלו כבר בסעודה ואין צריך לאכול מצה אחרת (ב”י שם, בשם כלבו והרא”ש; פרי חדש שם ב).

שיעורו

יש אומרים שלסוברים שהאפיקומן הוא זכר למצה הנאכלת עם הפסח (ראה לעיל דעת רש”י והרשב”ם), צריך לאכול מקודם כזית מצה בכריכה עם מרור ולטבלו בחרוסת, כדרך שהיו עושים במצה שעם הפסח לדעת הלל הזקן (ראה ערך אכילת מרור), ואחר כך לאכול עוד כזית מצה בלבד, כפי דעת חכמים החולקים על הלל (ראה ערך הני”ל. רא”ש פסחים י לד לדעתם, ובפירוש דבריו ראה ב”ח או”ח תעז, ודרישה שם סק”א; טור תעז לדעתם), אבל לסוברים שאינו אלא זכר לפסח בלבד, אין צריך לאכול אלא כזית אחד (רא”ש שם; טוש”ע שם)⁷. ולכתחילה נוהגים לאכול שני כזיתים (מהרי”ל סדר ההגדה; ב”ח או”ח תעז), אחד זכר לפסח, ואחד זכר למצה הנאכלת עמו (ב”ח שם; מגן אברהם שם סק”א). ויש אומרים שהשני זכר לחגיגה (ראה ערכו) הבאה עם הפסח (חיי אדם קל יט, הסדר בקצרה יג; הגדה של פסח חיים לראש [פלאג’י]). יש מי שנהג להכניס לפיו כזית מן האפיקומן, ואחר כך להכניס את השני וללעוס אותם יחד ולבולעם (מנהגי בעל החתם סופר י יז); ויש מי שכתב שלא יאכלם בבת אחת אלא בזה אחר זה (הליכות שלמה מועדים פסח ט נד. וראה בדבר הלכה שם בטעם הדבר). מי שקשה לו לאכול שעור כשני זיתים, כגון שהוא זקן או חלוש, יכול לאכול כזית אחד, ויכוון עליו שהוא זכר לפסח (שו”ע הרב או”ח תעז ג; בן איש חי פרשת צו אות לה; כף החיים תעז סוף סק”א).

אופן וזמן אכילתו

אוכלים את האפיקומן על השובע, זכר לפסח שנאכל על השובע (שו”ע או”ח תעז א. וראה ערך אכילת פסחים). אבל אם שבע כל כך בסעודה עד שנפשו קצה באכילה מרוב שובע, אינו יוצא ידי חובה, כי אכילה גסה לא נקראת אכילה (רמ”א תעז א, ומגן אברהם שם סק”ב. וראה ערך אכילה גסה). אוכלים את האפיקומן בהסיבה [ראה ערכו] [רא”ש פסחים י כ; הגהות מיימוניות חמץ ומצה ז ח; טוש”ע או”ח תעז א]; ויש אומרים שאין צריך הסיבה (ראה בבית יוסף תעב, ובפרי חדש תעז סק”א, שדייקו מדברי הרמב”ם חמץ ומצה ז ח). ובדיעבד אם שכח להסב - אין צריך לחזור ולאכלו בהסיבה (פרי חדש שם; שו”ע הרב תעז ד). צריך לאכול קודם חצות⁸, אף לסוברים שאין הוא נאכל לחובת אכילת מצה, שהרי הוא זכר לקרבן הפסח שהיה נאכל קודם חצות (טוש”ע או”ח תעז א, וב”ח שם. וראה ערך אכילת מצה, וערך אכילת פסחים)⁹.

שתיה לאחריו

אף על פי שאסור לאכול אחר האפיקומן (ראה לעיל), מכל מקום לשתות, אפילו יין, יש אומרים שמותר, שאין השתיה מבטלת טעם המצה (תוספות פסחים קיז ב ד”ה רביעי); ויש אומרים שאף שתיה מבטלת טעם המצה ואסור, מלבד מים שמותר (תוספות שם לדעת מפרשים, ובשם הרי”ף; דרשות מהרי”ל וייל קצג; דרכי משה או”ח תפא, בשמו; שו”ע הרב תעז, לדעת הרי”ף. וראה אוצר הגאונים פסחים שנח¹⁰).

אכל אחריו

עבר ואכל אחר האפיקומן - יש אומרים שאין צריך לחזור ולאכלו (חק יעקב או”ח תעז סק”א); ויש שמצריכים לחזור ולאכול (אליה רבה שם תעז סק”ג, בשם אבודרהם).

אכילה אחריו בליל יום טוב שני

בליל יום טוב שני של גליות מעיקר הדין אין איסור לאכול ולשתות אחר האפיקומן, אלא שהמהדרים נוהגים בליל שני כליל ראשון לכל דבר, ואין ראוי לאדם להוציא עצמו מכלל זה (שבלי הלקט ריח, בשם הגאונים. וראה בית יוסף או”ח תפא).

אכילה במקום אחד

אין אוכלים את האפיקומן בשני מקומות, כמו דינו של קרבן הפסח (טור או”ח תעז; רמ”א שם א. ראה ערך אכילת פסחים), ואפילו בחדר אחד לא יאכלנו בשני שלחנות (מגן אברהם שם סק”ב); ויש מהראשונים החולקים וסוברים שבזה אין האפיקומן דומה לפסח, ומותר לאכלו בשני מקומות (תוספות קיט ב ד”ה אמר; בעל המאור פסחים כו ב; ראב”ד על הרמב”ם חמץ ומצה ח יד).

הפסק בשינה

לסוברים שאין אוכלים את האפיקומן בשני מקומות, אם ישן בתוך אכילת האפיקומן והקיץ, אינו חוזר ואוכל, שהשינה נחשבת הפסק, והרי הוא כאוכל בשני מקומות (רמב”ם חמץ ומצה ח יד; שו”ע או”ח תעז ב, על פי פסחים קכ ב). בני חבורה - יש אומרים שאם ישנו מקצתם, חוזרים ואוכלים כשהקיץ, אבל ישנו כולם, אם נרדמו, לא יאכלו יותר, ואם נתנמנו - יאכלו (רמב”ם ושו”ע שם, על פי משנה שם); ויש אומרים שבישנו מקצתם יש חילוק בין נתנמנו לנרדמו, אבל ישנו כולם אפילו רק נתנמנו לא יאכלו (רשב”ם פסחים קכ ב ד”ה רבי יוסי; רא”ש שם י לו; טור או”ח תעז. מחלוקתם בפירוש המשנה בפסחים שם).

שכח לאכול אפיקומן

אכל מצה שמורה בסעודה		לא אכל מצה שמורה בסעודה	שכח לאכול אפיקומן
נזכר אחרי ברכת המזון	נזכר אחרי מים אחרונים או אחרי 'הב לן ונברך'		
אחר כוס שלישי	קודם כוס שלישי	לא יאכל בנטילת ידים ובברכת המזון, ואחר ברכת המזון ישתה שוב כוס שלישי	דעה ראשונה
לא יאכל עוד	יטול ידיו ויאכל ויברך ברכת המזון ואח"כ ישתה כוס שלישי		דעה שנייה
		יאכל ויברך ברכת המזון ללא כוס	דעה שלישית

שכח ולא אכל את האפיקומן:

- יש אומרים שלא יאכלנו עוד, בין שזכר אחר ברכת המזון (שבלי הלקט ריח, בשם תשובות רש"י; מרדכי פסחים הסדר בקצרה, בשם רבינו קלונימוס, וראה תשובות רש"י שד), ובין שזכר אחר מים אחרונים או אחר "הב לן ונברך" (טור או"ח תעז, בשם בעל העיטור. וראה שם בב"ח שכן דעת רבינו קלונימוס שבמרדכי, ושכן פסק רש"ל).
הטעם: שכיון שמברך ברכת המזון, עליו לשתות כוס שלישי, אף שאין זה גמר סעודתו, וכשמברך אחר האפיקומן עוד פעם ברכת המזון עליו לשתות שוב כוס של ברכת המזון, והרי בין כוס שלישי לרביעי אסור לשתות (ראה ערך ארבע כוסות, וערך סדר של פסח), ואף לאחר כוס רביעי לא יאכלנו, שאין מוסיפים על ארבע הכוסות, ולכן המצה שאכל בגמר סעודתו - שעל פי רוב היא מצה שמורה - עלתה לו לשם אפיקומן (שבלי הלקט ומרדכי שם. וראה תשובות רש"י שד).
וכך הדין אפילו רק אמר הב לן ונברך, כיון שיש אומרים שאסור לו שוב לאכול עד שיברך ברכת המזון תחילה (ראה ב"ח שם).
- יש אומרים שאם נזכר אחר שנטל ידיו או שאמר הב לן ונברך, יכול לאכול עכשיו אף בלי ברכת המוציא, שמכיון שחייב לאכול ואין הדבר תלוי בדעתו, אין זה היסח הדעת לחייבו שוב בברכת המוציא (הגהות רבנו פרץ לסמ"ק ר"ט, הובא בטור או"ח תעז; שו"ע תעז ב), אבל יטול ידיו בלא ברכה (שו"ע הרב או"ח תעז ז); ויש אומרים שיברך המוציא, שגם זה חשוב הפסק (טור שם בשם ראב"ה).
- ואם נזכר אחר שברך ברכת המזון קודם שברך על כוס שלישי, יטול ידיו ויאכל האפיקומן ויברך ברכת המזון וישתה אז הכוס השלישי (טושי"ע שם), שתיקנו כוס שלישי אחר גמר אכילתו, ולכן ישתה רק אחרי ברכת המזון של האפיקומן (ב"ח שם).
אבל אם נזכר אחר ששתה הכוס השלישי, לא יאכל עוד, שיצטרך לשתות עוד כוס, והרי זה כמוסיף על הכוסות, ויסמוך על המצה שאכל בתוך הסעודה (טור שם, בשם ראב"ה; שו"ע שם).
- אבל אם בתוך הסעודה לא אכל מצה שמורה משעת קצירה (ראה ערך מצה), יחזור ויטול ידיו ויאכל אפיקומן, ויברך ברכת המזון וישתה אחריה כוס, ואין זה כמוסיף על הכוסות, שכיון שכוס השלישי היה בטעות - חוזר הכוס שמברך עליו עתה להיות שלישי, וכן יעשה אפילו לא נזכר עד אחר שתיית כוס רביעי, שאין סדר הכוסות מעכב (שו"ת הרא"ש כד ג; שו"ע שם).
- יש אומרים שיאכל אפיקומן, ויברך אחריו ברכת המזון בלי כוס (מגיד משנה חמץ ומצה ח יג, בשם הרשב"א), וכן אנו שמברכים ברכת המזון בלי כוס, יאכל האפיקומן ויברך אחריו בלי כוס (מגן אברהם או"ח תעז סק"ד; שו"ע הרב או"ח תעז ח-ט).

1 ב', עמ' קלד-קלו.

2 ראה בגמרא פסחים שם דעת רב שאפיקומן מובנו הוצאת הכלים [אפיקו מנין] לאכול בחבורה אחרת, ונוגע לקרבן פסח, וראה ערך אכילת פסחים שם שאין הלכה כמותו.
3 למרור אין עושים זכר, לפי שהמרור בזמן הזה אינו אלא מדרבנן זכר לזמן המקדש (ראה ערך אכילת מרור), וכיון שהוא זכר לעצמו אינו עושה זכר לאחרים (שבלי הלקט ריח).
4 וראה חיי אדם קל יט, שיש להיזהר שלא לכבס את המפות והכרים הללו בעמילן לפני הפסח.
5 וראה רמב"ם חמץ ומצה ז ג: וצריך לעשות שינוי בלילה הזה כדי שיראו הבנים וישאלו וכו', וכיצד משנה וכו' וחוטפין מצה זה מיד זה. וראה אורחות חיים תעז אות יט שדחה מנהג זה.
6 וראה עולת ראייה על הגדה של פסח עמ' יט שכך נהג הגרא"ה קוק.
7 ובספר החינוך מצוה כא כתב שאוכלים "מעט מצה".
8 וראה שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' צא אות טו בחישוב זמן חצות לענין זה.
9 וראה ביאור הלכה תעז א ד"ה ויהא בדעות הראשונים אם יוצא ידי חובתו באכילת אפיקומן לאחר חצות. וראה בספר מנהגי בעל החתם סופר י יד שלא הקפיד על אכילת אפיקומן קודם חצות, וראה בשו"ת מנחת יצחק ט מח ביישוב מנהג זה. וראה בשו"ת אבני נזר חאו"ח שפא עצה בנידון. וראה דחיית העצה בשו"ת אגרות משה חאו"ח ה לח.
10 ראה ערך סדר של פסח וערך ארבע כוסות, טעמים אחרים לאסור שתיית משקים המשכרים אחר הסדר, וראה שם בענין שתיית כוס חמישי למי שצמא.

<p>לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג</p>	<p>לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלבי"ע ז' בתשרי תשע"ה</p>	<p>לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלבי"ע כ"ד בחשוון תשע"ח</p>
<p>לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת היי"ד</p>		

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ב)

Kinshasa, Zaire

קינשסה, זאיר
ניסן תשנ"א

סדר ציבורי בבית הכנסת

שאלה

האם מותר להשתמש באולם בית כנסת לעריכת סדר ציבורי? ואם כן, האם צריך אז להוציא את ספרי התורה או אין צורך בזה? (יצוין שעריכת סדר ציבורי בהשתתפות הרב בבית הכנסת היא האפשרות המעשית היחידה לעריכת סדר ציבורי כשר).

תשובה

א. נהגו בכל בתי הכנסת לערוך סעודות מצוה, ולכן אין מניעה לערוך גם את סדר ליל הפסח בבית הכנסת.¹
 ב. אין צריך להוציא את ספרי התורה מבית הכנסת.² אדרבא נראה שמכבוד ספר תורה הוא שלא לטלטלו ללא הכרח.³
 ג. ברור שהמשתתפים מגיעים עם נשותיהם, ואין פיקוח על הלבוש. כדי למנוע זלזול בקדושת המקום על ידי לבוש שאינו הולם כבוד בית הכנסת, מוצע להפריד את ארון הקודש מאולם בית הכנסת על ידי וילון.

¹ בשו"ע אורח חיים (סי' קנא, ד) פסק מרן ש"אפילו לצורך מצוה אחרת וכי מותר לאכול שם" ובי"משנה ברורה" שם (סי' כ) כתב שנוהגים להקל בסעודות מצוה, כשאינן מקום מרווח, ואין למחות בידם דיש על מי לסמוך, והרי לפי הנאמר בשאלה עריכת הסדר בבית הכנסת היא האפשרות המעשית היחידה לקיום סדר ציבורי כשר.
 וב"שער הציון" (אות יד) הוסיף שבבתי כנסיות שבחול"ל שנעשים על תנאי, אפילו ביישוב מותר לצורך עניים או צורך הרבים. אמנם ב"מגן אברהם" בשם הגהת הסמ"ק כתב שכך הדין דווקא בסעודה כגון לעיבור השנה, שאין בה קלות ראש ושכרות, ולכן רצוי שהרב יסביר לקהל שנמצאים במקום קדוש ושלא ינהגו קלות ראש.
² בכל המקורות דלעיל לא הוזכר שיש צורך בהוצאת הספר, וכן המנהג.
³ ראה "מקראי קודש" לרצ"פ פרנק על הל' פסח (ח"א בהערות שבעמ' קיח) בנוגע להוצאת ספר תורה להקפות.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך   הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

מתפללים לרפואתם השלימה של:

אליעזר יוסף בן חנה ליבא	רועי משה אלחנן בן גי'נה ד'ב'רה	הרב אביחי ניסן בן חיה
ליליאן בת פורטונה	יהושפט יחזקאל בן מילכה	דוד חיים בן רסה Rassa
יפה בת רחל יענטע	פריאל דפנה חיה בת שרה	רבקה רינה בת גרונה נתנה
	יוסף (יוסי) בן חנה	מאירה בת אסתר
	בתוך שאר חולי עם ישראל	